

РОЗДІЛ IV МУЗЕЄЗНАВСТВО

Л.О. ГРІФФЕН,
В.О. КОНСТАНТИНОВ

Система технічних музеїв України

Технічні музеї в усьому світі все більше набувають популярності й ваги серед музейних закладів. На жаль, в Україні відсутній сучасний технічний музей національного рівня. Однак, існує система більш дрібних технічних музеїв – як державних, так і відкритих при різноманітних підприємствах і організаціях. Ці музеї виконують істотну соціальну функцію – ознайомлення з технічною сферою матеріальної культури. Важливу координуючу та методичну роль у цій справі відіграє Асоціація працівників музеїв технічного профілю.

Психологічно людина як особистість завжди відчуває себе у певній системі просторових, часових і соціальних координат. Тільки це надає їй можливість для самої себе визначити: хто я? Ця система в певний момент відбиває те, що складалося у людини в мозку на основі зовнішніх даних протягом усього її життя. Однак пам'ять – річ ненадійна. Тому існує прагнення спертися на певні матеріальні свідчення, що підтверджують дійсність даних соціально-історичних координат. Кожна людина в тому чи іншому вигляді розшукує, створює, збирає й зберігає такі матеріальні свідчення, що є певними точками траєкторії її руху в просторово-часовому й соціальному континуумах. Поза такими реперними точками цей простір стає хитким і невизначеним, викликаючи почуття дискомфорту. Документи, речі, з якими зв'язані важливі події, сувеніри, фотографії тощо – все це дає певну матеріальну опору у формуванні зазначених реперних точок, і, загалом, у визначенні своїх особистих координат (а також траєкторії) у даному просторі. Цим визначається певна схильність людини до збирання і зберігання культурно-історичних пам'яток, – і цьому процесі провідну роль відіграють музеї. Відтак, “музеї ... були створені для того, аби допомогти всім зацікавленим краще зрозуміти себе та своє місце у цьому світі” [1].

Серед реалій світу, що нас оточує, одне з найважливіших місць займає техніка, оскільки якраз сукупність найрізноманітніших технічних пристроїв створює середовище, в якому існує сучасна людина. Така сукупність складає ніби “другу природу”, що звідусіль оточує кожну людину. Але техніка створює певне середовище існування не лише для кожної окремої людини. Сама можливість існування людського суспільства забезпечується тією “оболонкою”, котру утворює навколо нього техніка. Однак техніка як явище рукотворне своїм виникненням й існуванням значною мірою завдячує системі знань суспільства про навколишній світ, яка сьогодні найбільш повно втілюється в науці. Тому досить часто ці два поняття, незважаючи на істотну різницю між ними, пов’язують між собою. Сучасна техніка – як і сучасна наука – невід’ємні умови існування людського суспільства, що й визначає їх фундаментальне значення як для людства в цілому, так і для кожної людини, зокрібно.

Наука і техніка вже давно органічно увійшли в поняття “культура”, і значною мірою визначають її зміст. Наукові знання створюють основу для безперервного розвитку виробничих сил суспільства, впливають на всі соціальні процеси, на вирішення глобальних проблем людства. В цьому полягає фундаментальний внесок науки і техніки в культуру. Культура майбутнього будується на фундаменті, закладеному в минулому. Ним є накопичений протягом багатоміліардної історії колективний досвід народу, його знання, уміння, традиції. Прагнення зберегти свою самобутність змушує народи зберігати та передавати з покоління в покоління накопичені культурні цінності. Величезну роль в цьому відіграють музеї, в т.ч. й музеї науково-технічного профілю, до яких нині інтерес постійно зростає. Раніше зачувши слово “музей” насамперед згадувалися музеї художні, історичні, краєзнавчі, сьогодні ж – майже 40 % музейних відвідувачів – це екскурсанти технічних музеїв.

Однією з головних причин досить різкого зростання останнім часом суспільного інтересу до науково-технічних музеїв є постійне посилення впливу техніки на людське життя, передусім на повсякденне. Але попри таке важливе значення техніки для людини та суспільства, обізнаність широкої громадськості з технікою як соціальним явищем, більше того – з принципами роботи конкретних технічних пристроїв, залишається вкрай низькою. Якщо мати на увазі відношення суми технічних знань до кількості техніки, що оточує людину, то цей показник, навіть, знизився. І люди це відчувають.

Отже, треба мати на увазі таку важливу функцію технічних музеїв, як за можливості найширше ознайомлювати людей із технічною сферою матеріальної культури взагалі. Технічні засоби забезпечення життєдіяльності окремої людини (таж-таки побутова техніка), а також ті, які безпосередньо обслуговують потреби суспільства як цілого та з якими регулярно зіштовхується кожна людина (наприклад, комунікаційні засоби), безпосередньо включені в повсякденне життя людей. Але навіть про цю техніку багато хто має тільки загальне уявлення. Переважна ж більшість технічних засобів, що забезпечують життя суспільства в цілому, відносяться до засобів виробництва, з якими значна частина людей взагалі не зіштовхується. Ті ж, хто має до них безпосереднє відношення у своїй професійній діяльності, обмежені

вузьким колом техніки, характерної лише для певної галузі виробництва. Відтак, люди практично не мають змоги скласти уявлення про технічну сферу як про щось цілісне. Одночасно, саме техніка як “друга природа” у сукупності своїх об’єктів і створює специфічне середовище, в якому фактично існують люди. Допомогти усвідомити це, наочно уявити собі техносферу в її конкретності і є чи не основним, вкрай важливим об’єктивним завданням існування музеїв технічного профілю.

Зрозуміло, що цю суспільну функцію музеї технічного профілю можуть виконувати лише у своїй сукупності. Не менш важливими є також їхні часткові завдання (заради вирішення яких вони зазвичай і створюються). До таких відносяться: прагнення представити історію розвитку й сучасний стан певного підприємства або регіону, увічнити пам’ять про видатних творців техніки, а також із навчальною метою – для наочного показу певних об’єктів вивчення, для збереження технічних раритетів тощо.

Стосовно конкретної людини можливості виконання музеями технічного профілю своєї основної функції обмежені як розосередженістю їх розташування, так і неповнотою існуючого набору таких музеїв. Так, кількість музеїв технічного профілю постійно збільшується. Але навіть при значній кількості різноманітних технічних музеїв існує суспільна потреба в таких музеях, локально зосереджені експозиції яких могли дати хоча б найзагальніше уявлення щодо існуючої техносфери в цілому, – тобто в музеях політехнічних. Саме такі музеї сьогодні створюються в усіх розвинених країнах світу.

Загалом, характерною рисою сьогодення є поглиблений інтерес до історії техніки. Це теж важомий фактор того, що технічні музеї нині займають чільне місце серед просвітницьких закладів, бо саме в них можна наочно ознайомитися не лише з досягненнями науково-технічної думки людства, але й з тим, як відбувався її розвиток. Це ще один аргумент на користь великих загальнотехнічних музеїв, – тож, кожна промислово розвинена держава має (або прагне мати) свої національні технічні музеї.

Отже, найбільш представницька група науково-технічних музеїв – це великі багатопрофільні національні музеї, що виступають центрами збирання, обробки та збереження експонатів; популяризації досягнень науки і техніки; освіти й виховання учнів, студентів і фахівців різних галузей; публікації архівних і наукових матеріалів. До таких музеїв належать, зокрема: Німецький музей в Мюнхені (1903), Музей науки в Лондоні (1857), Місто науки і техніки Ла Виллет у Парижі (1986), Національний технічний музей у Празі (1908), Музей науки та промисловості в Чикаго (1936), Політехнічний музей у Москві (1872) й інші. Хоча, звісно, кожна з цих установ має свої характерні особливості залежно від специфіки концепції комплектування [2].

Наша держава також має значну кількість музеїв технічного профілю. Наприклад, станом на 1997 р. в Україні працював 551 державний музей, де нараховувалося понад 8 млн. рухомих пам’яток, у т.ч. унікальні матеріали та реліквії національної культури. А ось пам’ятки науки і техніки, які знаходяться в експозиціях державних музеїв, є поодинокими і не дають можливості на їх прикладі простежити шлях науково-технічного прогресу. Значно

більша їх частина зберігається в музеях історії підприємств і установ, які здебільшого працюють на громадських засадах. Нині в Україні налічується майже 6 тис. таких громадських музеїв [3].

Проте, найголовніше те, що в Україні досі немає загальнодержавного технічного музею, котрий міг би виконувати зазначену вище функцію, як її виконують великі технічні музеї в багатьох розвинених країнах світу. На вітчизняному музейному просторі неодноразово були спроби започаткувати такий музей, але всі вони виявилися поки безуспішними. І це незважаючи на те, що науково-технічна громадськість країни завжди докладала значних зусиль до створення такого музею. На жаль, ці зусилля не були належним чином підтримані керівництвом держави. Бракує такої підтримки й сьогодні, хоча як і раніше не бракує ентузіастів, готових довести справу до успішного завершення. Відтак, питання створення технічного музею на теренах України поки-що все ще лишається відкритим, і потребує невідкладного вирішення. Українська науково-технічна громадськість усе ще не полишає надії на створення в нашій країні власного технічного музею національного масштабу.

* * *

Початково музеї на території України носили в основному гуманітарний і науково-природничий характер. Технічні музеї виникли значно пізніше, при чому спочатку як своєрідні підрозділи музеїв наукових. В Україні першими науковими музеями, де частково зберігалася також техніка, стали музеї, створені при вищих навчальних закладах, насамперед університетах. Першим таким музеєм (який можна було б назвати справді технічним), став заснований наказом № 398 від 18 жовтня 1841 р. командиром “Непреремного и подвижного Арсенала” (тоді так він називався) генерал-майором Шварценбергом в одній із кімнат на I поверсі в приміщенні київського заводу “Арсенал” [4].

У листопаді 1901 р. в КПІ був заснований Інженерний гурток при Інженерному відділенні. Члени цього гуртка виступили ініціаторами створення Інженерного музею при інститутіві, який відчинив двері для відвідувачів 1 лютого 1902 р. при сприянні першого ректора КПІ, професора В.Л. Кірічова [5]. Музей повинен був давати майбутнім інженерам, насамперед, будівельникам, за можливості повніше уявлення про застосування у будівельній практиці матеріалів, уявлення про їх різновиди, вартість, умови та види руйнувань, а також про фірми, які їх виготовляють тощо. Однак, пожежа 1915 р. причинила музею значні збитки; згодом КПІ був розділений на декілька навчальних закладів і музей фактично був ліквідований.

У 1927 р. в Києві був відкритий “Всесоюзный трамвайный музей имени X годовщины Октября”. Його розмістили в приміщенні старого депо на Голосіївській площі. На жаль, у 1930–ті роки інтерес до музею значно знизився. А за роки II Світової війни експозиція була пограбована і більше не відновлювалася [6].

У 1925 р. в Харкові почала працювати комісія зі створення Українського технічного музею. Ініціатором створення такого музею виступив В.В. Данилевський, який увійшов до складу цієї комісії як заступник її

голови. За безпосередньою участю В.В. Данилевського була подана доповідна записка керівництву РНК УСРР, в якій обґрунтовувалася необхідність створення такого музею й указувалися першочергові заходи щодо його створення. Комісія звернулася також до працівників науки, культури, профспілкових діячів із проханням узяти активну участь в обговоренні шляхів створення Українського технічного музею. На виконання Постанови РНК УСРР від 20 вересня 1928 р. В.В. Данилевський склав проект статуту, зробив організаційну схему технічного музею. Унаслідок цього Український технічний музей був створений наприкінці 1930 р., мав затверджений власний статут. Однак, через брак фінансування, неспроможність налагодити організаційну роботу він проіснував лише дещо більше року [7].

Були й інші спроби створити технічний музей національного рівня, але усі вони виявилися також невдалими. Так, Постановою Кабінету Міністрів України від 29 травня 1995 р. № 360 було створено Державний політехнічний музей при Національному технічному університеті України “Київський політехнічний інститут” (далі – ДПМ), який 14 вересня 1998 р. (до сторіччя створення КПІ) відкрив свою експозицію [8]. Але позаяк діяльність цього музею суттєво обмежена його відомчим статусом, поява ДПМ не вирішила завдання зі створення технічного музею України національного рівня.

Сьогодні Україна має досить значні досягнення у галузі технічного музейництва, котрі, на жаль, жодною мірою не компенсують відсутності державного музею науки і техніки. І в подальшому питання про створення окремого українського технічного музею – на рівні тих, котрі вже досить давно й успішно функціонують в багатьох європейських країнах, так і не було вирішене. Незважаючи на значну кількість галузевих музеїв, єдиного координуючого та наукового комплексу на чолі з Музеєм науки і техніки (ці музеї за класифікацією відносяться до технічних музеїв), в якому б на основі діючих пам’яток науки і техніки можна було б простежити історію науково-технічного прогресу України, й досі немає. Однак наявні музеї технічного спрямування створюють певну систему, котра певною мірою компенсує відсутність національного технічного музею.

З метою координації діяльності науково-технічних музеїв об’єднання зусиль у справі збереження та подальшого розвитку технічних музеїв, задоволення й захисту законних соціальних, творчих і культурних інтересів їх працівників, 25 січня 2002 р. була створена громадська організація “Асоціація працівників музеїв технічного профілю” (зареєстрована 17 жовтня того ж року).

Головними завданнями та напрямками роботи Асоціації є:

- сприяння встановленню зв’язків і стимулювання професійних контактів між працівниками музеїв технічного профілю, іншими фахівцями музейної справи й усіма, хто цікавиться питаннями збереження пам’яток техніки;
- участь у вивченні проблем таких музеїв, стану їхнього матеріально-технічного забезпечення, забезпечення засобами для збереження історичної спадщини з різних джерел фінансування;

– підтримка розвитку діючої та новостворюваної мережі музеїв технічного профілю, розробки та реалізації державних, регіональних і місцевих програм розвитку музейної справи;

– сприяння використанню досягнень науково-технічного прогресу та світового досвіду музеєзнавства у музейній справі України;

– сприяння взаємному обміну музейною інформацією, проведення всеукраїнських і регіональних конференцій, симпозіумів, семінарів, виставок;

– участь у міжнародних заходах, поширення досягнень української науки, техніки і культури, підвищення їх авторитету в міжнародному співтоваристві;

– захист законних професійних, соціальних, культурних й інших інтересів працівників музеїв технічного профілю.

Як свідчить досвід діяльності Асоціації – лише можливість професійного спілкування дає суттєвий позитивний ефект. Але найголовніше полягає в тому, що діяльність Асоціації сприяє функціонуванню технічних музеїв України справді як єдиної їх системи.

У цій системі кожний технічний музей займає своє місце, що визначається його конкретним профілем і наявними фондами. Якість експозицій і виставок (як і взагалі вся робота науково-технічного музею) значною мірою конче залежать від розміру та характеру збірок музейних предметів. Ці збірки базуються на результатах роботи музейних працівників із виявлення, дослідження, реставрації та збереження пам'яток науки і техніки. Колекції науково-технічних музеїв поповнюються за рахунок експонатів промислових й інших технічних виставок, передачі відповідних предметів підприємствами та організаціями, з'являються внаслідок наукових експедицій, допомоги населення, закупівлі певних об'єктів й іншими шляхами.

Перерахуємо деякі з існуючих музеїв.

Найбільшим музеєм, що має у своєму складі підрозділи технічного спрямування, є Національний історико-етнографічний заповідник “Переяслав”. У 1984 р. тут був відкритий музейний комплекс “Історії хліба”, що є одним із перших у нашій державі музеїв, де всебічно та комплексно на широкій матеріальній і науковій базі показано історію розвитку вітчизняного хліборобства з найдавніших часів і до сьогодення. Завдяки тривалій пошуковій роботі колективу тодішнього Музею народної архітектури і побуту в 1993 р. тут-таки в Переяславі був відкритий тематичний музей “Народного сухопупного транспорту та дорожнього побуту українців”. Зібрана унікальна експозиція транспортних засобів не має аналогів в Україні і є вагомим внеском до скарбниці матеріальної культури українського народу. Музей світопізнання та мирного освоєння космосу, що є одним із кращих у своєму роді в Україні, був відкритий у 1979 р. у приміщенні одного з експонатів переяславського музейного комплексу – В'юницької церкви, пам'ятки архітектури першої половини XIX ст. [9].

У середині 70-х років XX ст. в Дніпропетровську – столиці металургійної промисловості України – був створений Музей трудової та бойової слави металургів. Експозиція музею містить матеріали, які розповідають про появу нових

металургійних заводів на Півдні Російської імперії, розвиток металургійної промисловості до 1941 р., а також у повоєнні роки та на сучасному етапі.

Один із найбільших технічних музеїв України – Державний музей авіації. В його експозиції представлені основні типи літаків і гелікоптерів, що були на озброєнні військово-повітряних сил СРСР і України, а також які експлуатувалися у цивільному повітряному флоті після Великої Вітчизняної війни радянського народу 1941–1945 років [10].

12 січня 1979 р. в день народження видатного конструктора космічних кораблів С.П. Корольова в Житомирі був відкритий його Меморіальний будинок-музей (у якості відділу обласного краєзнавчого музею). В 1987 р. цей музей отримав статус самостійного і змінив назву на “Музей космонавтики ім. С.П. Корольова”. За час свого існування музей став провідним серед музеїв України космічного профілю. Тут проводяться наукові дослідження в галузі історії ракетобудування, космонавтики, філософських проблем освоєння космосу [11].

У 1988 р. з ініціативи академіка В.П. Глушка була започаткована справа відкриття Музею авіації та космонавтики в м. Полтава. Музей був відкритий для відвідування в 2001 р., має статус самостійного структурного підрозділу Полтавського краєзнавчого музею і знаходиться в окремому будинку – пам’ятці початку XIX ст. [12].

У Печерському районі м. Києва знаходиться єдиний у нашій країні музей, який розповідає про історію розвитку військової справи на теренах України, починаючи з найдавніших часів до сьогодення. Цей музей був заснований Міністерством оборони у жовтні 1995 р., а вже у вересні 1996 р. музей отримав статус Центрального і головного музею в системі військово-музейної справи в Збройних Силах України. Перших відвідувачів музей прийняв 14 червня 1998 р. До його складу входять Музей ракетних військ стратегічного призначення, Військово-морський музейний комплекс “Балаклава” та Волинський регіональний музей українського війська та військової техніки. Державний музей морського флоту України існує в Одесі з 17 червня 1965 р. Експозиція музею висвітлює історію розвитку суднобудування від сивої давнини до сьогодення.

Музей суднобудування і флоту створено в Миколаєві в 1978 р., що нині розміщується в будинку, де була канцелярія та помешкання головних командирів Чорноморського флоту Російської імперії протягом 1794–1900 років.

Центральний музей МВС України розпочав свою роботу 22 серпня 2004 р. в приміщенні Національної академії внутрішніх справ України.

Водно-інформаційний центр (у побуті називають “Музей води”) був заснований за підтримки Київської міської державної адміністрації, Київського водоканалу та в тісній співпраці з Датським міністерством екології, а також деяких приватних спонсорів. Цей центр прийняв перших відвідувачів під час святкування Дня Києва 24 травня 2003 р.

Музей історії сільського господарства Волині (скансен) створений у 1989 р. на відстані 12 км від Луцька в селищі Рокині на території дендропарку.

Музей нафтової і газової промисловості України вперше був відкритий для відвідувачів 3 грудня 1972 р. і діяв офіційно до 1995 р. Через економічні труднощі музей був закритий і знову почав відроджуватися лише з 2003 р. Нині цей музей знаходиться у приміщенні будинку НГВУ “Бориславнафтогаз” в м. Борислав Львівської обл.

У столиці України працює єдиний в нашій державі Музей історії каналізації м. Києва ВАТ “АК “Київводоканал”. Перша черга музею створена у 1992 р. після майже десятирічної підготовки експозиції.

Музей історії та розвитку Донецької залізниці був відкритий 2000 р. з нагоди святкування 130-річного ювілею цієї магістралі. Розташований він поруч із вокзалом Донецька в приміщенні колишнього паровозного депо, спорудженого в 1872 р.

Музей Київського міського громадського транспорту створений до 100-річчя першого в Східній Європі київського електричного трамваю колективом КП “Київелектротранс”. Цей цікавий музей був відкритий у 1992 р. в невеличкому приміщенні загальною площею всього 70 м².

Загалом, цей перелік можна було б продовжувати, – вказати ще, хоча б, Музей історії Київського метрополітену, Музей історії автомобілів, Музей історії пошти, Військово-історичний комплекс “Скеля” (м. Коростень) й інші. Певний стосунок до науково-технічних музеїв, не дивлячись на їх іноді дещо інше спрямування, мають певні меморіальні музеї (Національний музей-садиба М.І. Пирогова, Історичний музей видатного полярного дослідника Г.Я. Седова, Меморіальний музей академіка О.В. Палладіна, Музей академіка Є.О. Патона, Меморіальний кабінет-музей академіка О.К. Антонова тощо).

Значна кількість технічних музеїв відноситься до музеїв історії підприємств. Зазвичай засновуються вони окремими, досить великими підприємствами для увіковічення власної історії, пропаганди трудових традицій, виховання почуття поваги та любові до свого підприємства серед його працівників. Музей історії підприємства, крім зазначеного, повинен також слугувати своєрідною його візитівкою. Загалом, у справі збирання пам’яток техніки підтримка відповідних підприємств має велике значення. Особливо це стосується габаритної техніки. Низка підприємств, керівництво яких дійсно переймається долею свого музею, сприяє повноті його колекцій як за рахунок натурних зразків, так і шляхом виготовлення моделей (у т.ч. й діючих), котрі дають змогу більш повно представити інформацію про підприємство. Здебільшого ж, заводські музеї базуються на предметах, переданих їм власним підприємством. Завдяки цьому часом вдається зібрати досить значну колекцію. Хоча, на жаль, через брак приміщень її не завжди можна використати в діючих експозиціях.

Сьогодні в Україні функціонує значна кількість музеїв підприємств. Серед найбільш розвинених таких музеїв (промислових підприємств, наукових організацій тощо) можна назвати наступні:

Народний музей ВАТ “Дніпровський металургійний комбінат ім. Ф.Е. Дзержинського”;

Народний музей історії ВАТ “Дніпроспецсталь” ім. А.М. Кузьміна;

Музейний комплекс Інституту електрозварювання ім. Є.О. Патона НАН України;
 Музей АК “Київенерго”;
 Музей історії АТ ХК “Київмиськбуд”;
 Народний музей Новокраматорського машинобудівного заводу;
 Музей історії заводу “Більшовик”
 Музейно-виставковий центр заводу “Арсенал”;
 Народний музей історії ВАТ “Бердичівський машинобудівний завод “Прогрес”;
 Народний музей ДП “Завод ім. В.О. Малишева”;
 Музей історії ВАТ “Мотор-Січ”;
 Народний музей історії ВАТ “ДніпроАЗОТ”;
 Народний музей історії локомотивного депо станції Микитівка;
 Народний музей історії заводу ім. 61-го комунара м. Миколаєва;
 Музей історії Київської астрономічної обсерваторії КНУ імені Тараса Шевченка, й інші.

Серед науково-технічних музеїв України значне місце займають музеї вищих навчальних закладів. Вони не лише відображають історію відповідного освітнього закладу, але й часом досить ефективно використовуються у навчальному процесі. В таких музеях одним із джерел поповнення натурних експонатів є кафедри, де збереглися раритетні зразки техніки; також значну роль відіграють випускники цих навчальних закладів. Так, коли створювався ДПМ, велику допомогу в формуванні його фондів надали різні підприємства й організації України, – особливо ті, де працюють випускники прославленого навчального закладу. Не залишилися осторонь й кафедри самої Київської Політехніки. Як і у випадку з музеями підприємств, у поповненні експонатів музеїв вищих навчальних закладах значну роль відіграють ветерани. Нерідко в результатах роботи зі збирання пам’яток науки і техніки, котрі стають основою для технічних музеїв, виняткова роль належить ентузіастам цієї справи, котрі власноруч складають досить значні колекції.

Окрім вищезгаданих ДПМ та Музею Академії МВС, серед найбільших музеїв вищих навчальних закладів можна згадати Музей Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Музей історії Харківського національного технічного університету “ХПТ”, Музей історії Львівського національного університету “Львівська політехніка”, Музейний комплекс Донбаської державної машинобудівної академії, Музей історії Національного університету харчових технологій, Музей історії Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, Музей історії Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту, Музейний комплекс Харківської національної академії міського господарства, Музей історії Полтавської державної аграрної академії, Музей кераміки Миргородського державного керамічного технікуму ім. М.В. Гоголя.

Функціонують перераховані музеї (як практично всі решта), насамперед, завдяки ентузіазму їх співробітників. Головним завдання працівників технічних музеїв є створення постійних експозицій і підготовка виставок. Робота в

музеях спрямовується за напрямками, але пріоритетним серед них виступає експозиційний показ, основою котрого є науково-обґрунтована концепція. Вона передбачає визначення галузевої специфіки, принципи побудови, головну ідею й акценти в побудові експозиції. Основним завданням стаціонарних експозицій науково-технічних музеїв є демонстрація музейними засобами історії розвитку науки, техніки й виробництва. Експозиції таких музеїв мають відповідати інтересам відвідувачів усіх категорій: від школярів до інженерно-технічних працівників і науковців; мають служити меті науково-технічної пропаганди, а також бути місцем проведення цікавого й корисного дозвілля населення. Тому в музейному показі історії техніки повинні поєднуватися науковість й інформативність, пізнавальність й привабливість, образність і цікавість.

Найбільш популярною формою просвітницької діяльності технічних музеїв є проведення екскурсій. Ефективність їх багато в чому залежить від урахування інтересів різних груп відвідувачів. Екскурсія сприяє кращому засвоєнню експозиційних тем, глибшому розкриттю внутрішнього змісту експонатів, взаємозв'язку між ними, акцентуванню уваги на найбільш важливих, кращому запам'ятовуванню експозиції.

З просвітницькою роботою технічних музеїв безпосередньо сполучається їх навчальна функція, котра особливо важлива при роботі з молоддю. Власне, виховання та навчання засобами музейної педагогіки може розпочинатися ще з дитячого садка [13]. Деякі музеї великий обсяг роботи проводять якраз із дошкільнятами.

Особливу увагу музеї історії підприємств приділяють профорієнтаційній роботі серед молоді, бо вона – майбутнє підприємства. Важливою часткою краєзнавчої та науково-просвітницької роботи музеїв історії підприємств слід вважати проведення комплексу заходів із нагоди ювілейних дат видатних вчених, фахівців, які працювали на заводі.

Технічні музеї проводять також ряд заходів, що спрямовані на допомогу відвідувачам у проведенні відпочинку та дозвілля.

Одним із важливих напрямів діяльності науково-технічних музеїв є, звичайно, дослідницька робота. Наукові студії співробітників музеїв (будь-якого музею, не тільки технічного профілю), повинні бути пов'язані із завданнями і метою відповідної музейної установи та відповідати встановленій юридичній, етичній і науковій практиці.

На жаль, аналіз стану та функціонування музеїв технічного профілю як у минулому, так і впродовж останнього десятиріччя вказує, що Україна помітно відстає від систем технічних музеїв в промислово розвинених країнах – і за кількістю таких музеїв, і за якістю оформленням їх експозиції; її змістом, складом, а також впливом на суспільство щодо пошкваллення його інтересу до техніки. В нашій державі останнім часом фактично не велася систематична робота зі збирання, збереження й експонування зразків техніки; лише завдяки діяльності ентузіастів у деяких державних музеях, музеях підприємств, силами приватних збирачів пам'яток науки і техніки зібрані колекції зразків окремих галузей техніки.

Проте, існуючі технічні музеї грають надзвичайно важливу роль у збереженні, вивченні та пропаганді пам'яток історії та культури. Це стосується як державних, так і галузевих музеїв і музеїв історії підприємств, – останні, здебільшого, працюють на громадських засадах; у цих музеях зберігається величезна кількість експонатів, ними ведеться значна робота зі збереження й популяризації пам'яток науково-технічного надбання України; їх відвідує чимало людей, проводяться екскурсії, тематичні й меморіальні вечори та зустрічей, читаються лекції тощо. Найкращі з них отримували звання “народних” (до 1991 р. таких було 400!). Історія кожного громадського музею – ніби цікава книга, сторінки якої переконають: історія – це передусім люди, творці матеріальних благ країни, її захисники.

1. *Вайдахер Ф.* Загальна музеологія. – Львів, 2005. – С. 16.
2. *Руда С.П.* Державний політехнічний музей – важливий атрибут культурної країни // Український технічний музей історія, досвід, перспективи. Матеріали 4-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції. – К., 2004. – С. 9.
3. *Константинов В.О.* З історії створення музеїв підприємств міста Києва // Збереження пам'яток науки і техніки в музеях: історія, досвід, перспективи. Зб. наук. статей. – К., 2001. – С. 26–32.
4. *Гриффен Л.О., Константинов В.О.* Український технічний музей. – Ніжин, 2008. – С. 7–8.
5. Музей // Листок Інженерного кружка. – К., 1902. – № 1. – Отдел III. – С. 3–4.
6. *Гриффен Л.О., Константинов В.О.* Вказана праця. – С. 16–18.
7. Там само. – С. 19–21.
8. *Гриффен Л.О., Перелигіна Л.С., Слободян Л.Р.* До історії Державного політехнічного музею // Нариси з історії природознавства і техніки – 2005. – № 45. – С. 154–163.
9. *Гриффен Л.О., Константинов В.О.* Вказана праця. – С. 67–68.
10. Там само. – С. 72.
11. Там само. – С. 72–73.
12. Там само. – С. 73.
13. *Гафарова Т.В., Степура О.Б.* Музеї-школи дитячого садка “Кияночка” // Український технічний музей історія, досвід, перспективи/ Матеріали 6-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Коростень, 2007. – С. 246–249; *Павлова В.В., Русакова В.Л.* З практичного досвіду роботи за програмою “Музейна педагогіка” // Український технічний музей історія, досвід, перспективи/ Матеріали 6-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Коростень, 2007. – С. 250–253.

Гриффен Л.О., Константинов В.О. Система технических музеев Украины

Технические музеи во всем мире все больше становятся одними из наиболее популярных и важных музейных заведений. К сожалению, в Украине отсутствует современный технический музей национального уровня. Однако существует система более мелких технических музеев – как государственных, так и открытых при различных предприятиях и учреждениях. Эти музеи выполняют социальную функцию – ознакомления с технической сферой материальной культуры. Важную координирующую и методическую роль при этом играет Ассоциация работников музеев технического профиля.

Griffen L.A., Konstantynov V.A. The system of technical museums of Ukraine
Technical museums all over the world become one of the most important museum institutions more and more. Unfortunately, in Ukraine there is no modern technical museum of national level. However there is a system of technical museums? Both state, and opened at the various enterprises and the establishments. These museums carry out essential social function of acquaintance with technical sphere of material culture. The important co-ordinating and methodical role is played thus by Association of employees of museums of a technical profile.

I.Ф. СТЕЛЬМАХ

Громадські музеї в історичній ретроспективі

Музейний термін – “громадський музей” був уведений до наукового обігу в 1978 р. для визначення знакової для радянського періоду категорії музеїв, які до цього іменувалися “місцеві”, “недержавні”, “самодіяльні”, “народні”. Термін із глибоким гносеологічним корінням, зберігаючи своє основне значення, активно використовується для позначення відповідної категорії музеїв у найширших хронологічних рамках. Було б правомірним і в подальшому використання терміну “громадські музеї” стосовно всіх музеїв, створених за ініціативою громадськості на базі колекцій, які не є державною власністю, незалежно від часу створення музеїв.

Розвиток музеєзнавства як наукової дисципліни передбачає подальшу розробку понятійного апарата й звернення до проблеми творення його термінології. Загальномовні слова з посвяжденної лексики, перетворюючись на терміни, здобувають необхідну їм однозначність із точними семасіологічними та хронологічними межами. В даному контексті незаперечний інтерес становить термін “громадський музей”, створений для реєстрації й точного визначення суспільного явища в СРСР повоєнного часу. Сьогодні термін, зберігаючи своє основне значення, використовується для позначення відповідної категорії музеїв у доволі широких хронологічних межах ХІХ – початку ХХІ століття.

Словосполучення – “громадський музей” у контексті посвяжденної лексики правомірно розглядати з позиції тлумачення значення вжитих слів. Так, значення слова “громадський” за довгий час практично не змінилося. В ХІХ ст. “громадський – суспільству привласнений, до нього віднесений, загальний, мирський” [1], у ХХ – “громадський – приналежний до громади, не приватний, колективний” [2], “створений, накопичений громадою у процесі виробництва, надбання усієї громади” [3]. Друга складова словосполучення – “музей” у перекладі з грецької мови означає місце, присвячене музам, дочкам богині пам’яті, призначене для занять літературою та наукою. З часом зміст поняття змінився й поширився. Починаючи з епохи середньовіччя, так стали